

Bartho Kriek

‘Het moet een Nederlands boek worden’

Bartho Kriek (1950) vertaalde o.a. werk van Kurt Vonnegut, Philip Roth, Isaac Bashevis Singer, Kazuo Ishiguro, Paul Auster en William Faulkner. In 2011 kreeg hij voor zijn vertaaloeuvre de Nederlands Letterenfonds Vertaalprijs. In 2018 kwam zijn herziene versie uit van Laozi, Daodejing. Van eigen hand publiceerde hij de romans Het ijzeren heden (1998) en Hollandse fado (2000), en de dichtbundel Wegen in het onderweg (2019).

‘Het moet een Nederlands boek worden’

Nu het grootste deel van mijn vertaalloopbaan achter me ligt, kan het nuttig zijn om te kijken wat ik als beginnend literair vertaler deed en niet deed in wat voor mij altijd één groot leerproces is gebleven. Interessant aan mijn invalshoek is bovendien dat ik als docent literair vertalen werkzaam ben. Hoe kijkt de docent-van-nu aan tegen de beginnende-vertaler-van-toen? Hoe ging die om met zijn gebrek aan kennis van de brontaal? Hoe kwam die tot zoiets als een methode? En: wat dacht hij er zoal bij — want wat je over je werk denkt, is ook van belang, zij het vaak voornamelijk in de hoedanigheid van obstakel.

Ik was op mijn zeventiende HTS-Werktuigbouw gaan doen omdat ik het idee had dat techniek toveren was, maar ik was in de techniek teleurgesteld geraakt doordat alles in formules onder te brengen bleek. Saai! Op mijn rondzwervingen als hippie had ik daarna het echte toveren ontdekt: de literatuur. Ik raakte in de ban van uiteenlopende auteurs als Kerouac, Dostojevski, Thomas Mann en Solsjenytsin, van *Njal's Saga* en alle mogelijke andere grote werken uit de wereldliteratuur waar Amerikaanse rugzaktoeristen-van-toen mee door Europa sjouwden. Omdat er in Nederland geen studie Literatuur of Letterkunde bestond, ging ik Nederlands studeren. Ik wilde schrijver worden, en literair vertalen trok me niet alleen omdat het me op een of andere manier dichterbij een eventueel schrijverschap zou brengen, het was bovendien een vrij beroep dat je overal kon uitoefenen. Eind 1974 kwam daar het slechtst denkbare en toch doorslaggevend argument bij om je aan literair vertalen te gaan wijden: mijn geld was op.

Hoewel ik regelmatig afgaf op de Amerikaanse literatuur als zijnde consumentierig en verwend, pathetisch en oppervlakkig was ik toch blij toen ik, na een telefoonronde langs Nederlandse uitgevers, van Meulenhoff de essaybundel *Reading Myself And Others* van Philip Roth aangeboden kreeg. Nou ja, aangeboden kreeg, ik mocht van redacteur Wouter Donath Tiegens een proefvertaling gaan maken.

Ik pakte de zaak systematisch aan. Op de brede formica tafel in mijn studentenflat lagen helemaal links een balpen en papier om bij extra moeilijke stukjes al krabbelend en doorhalend tot een soort protoklad te komen, daarnaast het boek met zijn lichtgroene linnen omslag, een potlood erbij om woordbetekenissen uit het woordenboek in de tekst te noteren, dan

in het midden het bruin-met-zwarte Olivetti-bakbeest waar ik toen nog met twee vingers op typte, rechts ervan een ruimte-opslokkende opengeslagen Webster en daar weer naast, bijna buiten handbereik, een kladblok met balpen voor allerlei notities.

Van zeven uur 's ochtends tot twaalf uur 's nachts was ik die week in een voortdurend vallen-en-opstaan bezig de zinnen van Roth om te zetten in zinnen die op om en nabij dezelfde manier om en nabij hetzelfde in het Nederlands meedeelden. Door de buitengewone lengte en intellectuele ingewikkeldheid van Roth's zinnen, sommige besloegen meer dan een halve pagina, was dat ook mentaal een hele opgave. Ik was niet alleen een proefvertaling aan het maken, zonder het zelf te beseffen was ik begonnen een heel vak in mijn uppie te leren. Ik studeerde Nederlands en had helemaal geen contacten met vertalers; daardoor was ik volledig verstoken van de verzamelde vertaalkennis zoals anderen die op het Instituut voor Vertaalkunde simpelweg van de docenten en elkaar meekregen. Ik moest alle mogelijke goede omzettingen zelf bedenken, raakte vermoeid, kreeg hoofdpijn die niet meer overging, zag dag en nacht letters en regels voor mijn ogen dansen. Vertwijfeld zwoegde ik voort. Zou de tekst verderop niet nog moeilijker worden? Waarom zo'n heel boek gaan doen en jezelf zo ongelukkig maken? Zou het geen slijtageslag worden die ik uiteindelijk ook nog eens door opgave zou verliezen.

Maar ik had afgesproken om deze proefvertaling te maken, en dankzij een degelijke opvoeding kon ik niet anders dan doorzetten. Na een werkweek van meer dan 60 uur leverde ik mijn proefvertaling af in het statige koopmanshuis aan de Herengracht. Wouter Donath Tiegens, vertaler Duits en Deens en schrijver van twee romans, zo had ik inmiddels ontdekt, was er niet. Men zei dat 'Wout' me de week daarop zou bellen.

De docent-van-nu ziet achteraf dat ik even grote als onnodige fouten had gemaakt. Allereerst had ik niet het hele boek gelezen en zo nagelaten zoveel mogelijk context te krijgen om Roth zo goed mogelijk te gaan aanvoelen. Een andere fout was het werken met veel te veel geschreven en getypte kladversies; elke zin die je op papier zet die nog niet goed is, wordt dan namelijk een blok aan je been. Maar misschien wel de grootste fout was er een die bijna alle beginners maken: ik ging ervan uit dat enorme inspanningen onontbeerlijk waren, wilde je tot goede omzettingen en dus tot een goede vertaling komen (nu weet ik, en dat klinkt misschien raar, dat het in het ideale geval vanzelf gaat). Die overtuiging had ik vermoedelijk opgedaan uit wat ik over literair vertalers had gelezen. Uit artikelen en

interviews in kranten en weekbladen met de meest vooraanstaande literair vertalers was een beeld opgerezen van literaire ambachtslieden die zich voor elk boek maanden lang suf moesten piekeren, zelfkwellers die hun beroep, zoals ze het noemden, uitsluitend dankzij hun zwartromantische masochisme naar behoren vermochten uit te oefenen, maar ook lieden die door middel van een prachtig soort goocheltruc zichzelf van noest doorkachelende losers transformeerden in alles voor hun auteurs opofferende morele en culturele helden. Vrienden en kennissen van me hadden zich intussen ook al bewonderend over mij uitgelaten, alsof ze in mij een van de toekomstige grote jongens zagen. Maar na die martelende week hoefde al die heldhaftigheid voor mij niet meer zo.

Dinsdag belde Wout Tiegies: of ik vrijdagmiddag langs wilde komen. Vreemd vond ik dat; een afwijzing kon toch door de telefoon? In de tussenliggende dagen nam ik voor de zekerheid, zo maakte ik mezelf wijs, een besluit. Ik zou mijn lot in eigen hand nemen door meteen na binnenkomst tegen Wout te zeggen dat ik van de vertaling afzag, dat het boek boven mijn macht was, dat die proefvertaling een interessante ervaring was geweest, maar dat ik niet in de wieg gelegd was voor dergelijke zelfkwellerij.

Maar Wout was me voor en zei toen ik amper zat: ‘We durven het je toe te vertrouwen.’

Ik was verbluft. Het was of een grote poort naar de gesloten wereld van de literatuur speciaal voor mij werd opengezet. Hoe kon ik die niet doorgaan? Ik herinner het me niet, maar ongetwijfeld was mijn ijdelheid gestreeld. Enigszins schijnheilig sputterde ik nog tegen: ‘Vonden jullie het dan goed?’

‘Je hebt misschien talent.’

Ik moet iets gezegd hebben van ‘als jij het zegt...’, want hij begon te vertellen dat hij zelf ook nooit tevreden was over zijn vertalingen maar dat anderen ze altijd roemden. Hij had wel kritiek op mijn tekst, haastte hij zich eraan toe te voegen. Het moest nog groeien, zei hij. Een poosje leek hij te verzinken in gedachten aan talloze dingen die hij tegen me zou willen zeggen. Toen bracht hij met die voor hem zo kenmerkende moeizaamheid dat zinnetje uit dat altijd een belangrijke leidraad voor me is gebleven: ‘Het moet een Nederlands boek worden.’